

Paikallissija-attribuutista

Kirjoituksessaan Huomioita suomen kielen sanaluokista (Vir. 1937 s. 269—) Kaarlo Nieminen on kiinnittänyt huomion mm. sellaisiin verbaalisubstantiiveille ominaisiin attribuutteihin, jotka merkitykseltään ovat lähellä adverbiaaleja. Hän toteaa, että ne asiallisesti ovat »samoja määräyksiä kuin ne adverbiaalit, jotka olisivat verbaalisubstantiivien kantaverbin määräyksiä» (s. 273). Tämän mukainen ohje on Setälä—Niemisen Suomen kielen oppikirjassa attributiivia koskevassa kohdassa (§ 210), ja siihen viittaa E. A. Saarimaa Kielenoppaassaan ja esittää samalla muutamia esimerkkejä verbaalisubstantiivien yhteydessä esiintyvistä paikallissija-attribuuteista. Viimeksi on Lauri Hakulinen palauttanut mieleen Niemisen verbaalisubstantiivin erikoislaatua koskevan selvityksen ja samalla viitannut siihen, että eräiden ei-deverbaalisten substantiivien paikallissija- tai muita lokaalirakenteisia attribuutteja olisi katsottava samaa taustaa vasten: olisi kysymyksessä mukautuminen verbaalisubstantiiveille ominaisiin attribuutisuhteisiin (Lokaalirakenneattribuuteista, Vir. 1954 s. 88—). Epäilen, että paikallissija-attribuutteja näin on jouduttu katsomaan liian yksipuolisesti verbaalisubstantiiveista käsin. Tuskinpa noiden attribuuttien joukossa olisi niin erityyppisiä, ellei niihin olisi tultu myös toista tietä. Ongelma on ilmeisesti monisäikeinen. Seuraavassa eräitä huomioita.

Otan lähtökohdaksi Niemisen esittämän esimerkin, joka valaisee verbaalisubstantiivin ja sitä määrävän adverbiaaliluonteisen attribuutin suhdetta: Hän oli kyllästynyt alituisen *seurusteluun* samoissa *perheissä* (*seurustelu* perheissä, vrt. *seurustella* perheissä). Mielenkiintoinen piirre, josta Nieminen niinikään huomauttaa, on se, ettei näytä olevan merkitystä sillä, missä sijamuodossa tuollaisen adverbiaali-attribuutin pääsana on, ei siis sellaista rajoitusta, että vain subjektin tai objektin sijassa oleva substantiivi saisi paikallissijassa olevan attribuutin (vrt. Setälä, Suomen kielen lauseoppi § 34 C 2. muist.).

Esimerkkejä mainitusta attribuuttityypistä voisi kirjallisuudesta poimia runsaasti. Kaikkein tavallisimpia ovat sellaiset tapaukset, joissa pääsanana on *minen*-johtoinen verbaalisubstantiivi, mutta monien muiden verbeistä johdettujen teonnimien yhteydessä on samalla tavalla selvästi havaittavissa, että määräys on adverbiaaliluonteinen. Mainitsen muutamia esimerkkejä:

»Yhtenä metsäkaupan seurauksena oli tavallaan myös Jussin *joutuminen pois Tuorilasta*» (F. E. Sillanpää, Hurskas kurjuus, 5. painos s. 99), »Näytti siltä — — kuin äijä olisi tuolla *suhtautumisellaan* myöhäsyntyiseen *kuoposeensa* jollakin tavoin yrittänyt puhdistaa — —» (Sama, Miehen tie s. 55), »On

kuin Kivi olisi samalla käsittänyt sen erikoiseksi *kehoitukseksi* uusiin runollisiin *aluevaltauksiin*» (V. A. Koskenniemi, Aleksis Kivi s. 106), »Senpätähden »Lintukodossa» ei tapahdukaan mitään tuskallista *heräämistä lumouksesta*» (Lauri Viljanen, Aleksis Kiven runomaaailma s. 83), »— — mieleen tulee sekä Poseidonin *ajelu valjakollaan yli aaltojen*, sellaisena kuin se kerrotaan Iliassa (mts. 84), »Kuvatessaan talonpoika Eerikin *paluuta kotipihalleen* hän on luonut suomeksi ensimmäisen täysin persoonallisen sanataiteellisen luomuksensa» (mts. 36).

Vielä on mainittava siitä, että puheenalainen adverbiaaliattribuutti saattaa esiintyä myös pääsanansa edessä. Tehtäväni kannalta ei ole ollut aihetta koettaa tutkia, minkälaiset verbaalisubstantiivit suvaitsevat tuollaista infinitiiveille ominaista vapautta. On ymmärrettävää, että niihin ennen muita kuuluvat *minen*-johtoiset, joiden teonnimen luonne on säilynyt niin selvänä, mutta on muitakin niiden kanssa siinä suhteessa samanarvoisia. Esitän muutamia esimerkkejä:

»Mutta Mettälän Jukan tajussa oli tuollainen tytön kanssa saapuminen ja hänen *aittaansa kapuaminen* juuri samallaista kuin *tanssipaikalla piirin syrjässä hoilaaminenkin*» (Sillanpää, Ihmiset suviyössä s. 40), »Rehtorska ei suoranaisesti puhunut Hiltulle mitään *matkalle lähöstään*» (Sama, Hiltu ja Ragnar s. 51), »Se kaikki kuului *kaupungista paluuseen*» (mts. 51), »— — vaikka neiti Tiirikan *heille muutto* näyttikin vähän omituiselta» (Sama, Miehen tie s. 202), »Se tärveli tavaran tai alensi ainakin sen arvoa, sitä pahemmin, mitä lähempänä *latoon panoa* heinä oli» (mts. 165), »Katumuksen ja armon varaan oli pantu *taivaaseen pääsy*» (Viljo Kojo, Sinisen kammarin uni s. 18), »— — hänes tähän oli tuleva talon isäntä jälkeen Ukkomatin, joka olikin jo *maahan multa*an menossa» (mts. 55), »Siinä rakastava äiti toivoo kehdoissa lepäävää lastansa kuolemaan, näin paljastaen oman *elämään väsymyksensä*» (V. Tarkiainen, Suomalaisen kirjallisuuden historia s. 43). Lopuksi Aleksis Kiveltä esimerkki, joka hauskalla tavalla osoittaa, miten adverbiaali-attribuutti tehostaa verbaalisubstantiivin alkuperäistä teonnimen luonnetta: »Jaa, jaa, *vasemmalle kääntymys* nyt vaan, *vasemmalle kääntymys* ja kotia mars, sinä Impivaaran komppania.»

Monet vakiintuneet yhdyssanat, sellaiset kuin esim. *anteeksiantamus*, *syntiinlankeemus*, *kirkossakäynti*, *talossaolo* ym., osoittavat, että verbaalisiin teonnimiin liittyvän adverbiaali-attribuutin esiintyminen ennen pääsanansa on vanha piire.

Nieminen on mainitussa kirjoituksessaan hieman yllättävästi vetänyt adverbiaali-attribuuttien piiriin pari sellaista attribuuttitapausta, jotka käsittääkseni eivät siihen kuulu. Tarkoitan seuraavia Niemisen siteeraamia Airilan

lauseopissaan esittämiä esimerkkejä: Kalevalan toiseen runoon sisältyy *tarina* isosta *tammesta*, Minulla on hyvä *käsitys* hänen *kyvystään*. Ensiksi mainitussahan ei attribuutin (*tammesta*) pääsanana ole verbaalisubstantiivi; tosin *tarina*-sanana rinnalla on verbi *tarinoida*, mutta ei tunnu uskottavalta, että elatiivi *tammesta* selittyisi siitä. Jälkimmäisessä esimerkissä on kylläkin attribuutin pääsanana verbaalisubstantiivi (*käsitys*), mutta vaikeus on siinä, ettei elatiivin käyttö tule ymmärrettäväksi verbaalisubstantiivin kantaverbin pohjalta (huom. *käsittää jotakin*). Sama huomautus on mielestäni tehtävä sen Saarimaan antaman esimerkin johdosta, johon Hakulinen alussa mainitussa kirjoituksessaan viittaa: »N. N. piti *esitelmän poistoista verotuksessa*.» Emme kielitajussa yhdistä attribuuttia *poistoista* verbiin *esitellä* (huom. *esitellä jotakin*), joten tuntuu väkinoiselta puhua adverbiaaliluonteisesta määräyksestä. Sama koskee inessiiviattribuuttia *verotuksessa*. Jos puhumme *poistoista verotuksessa*, niin ajattelemme *poistoja*, jotka *verotuksessa* ovat sallittuja. Ei ole siis kysymys määräyksestä, joka olisi asetettava *poistaa*-verbin yhteyteen: *poistaa jostakin*. Tällä en tahdo sanoa, etteivät mainitut lauseet olisi hyvää suomea. Siinä suhteessa ei varmaankaan ole moittimista. Mutta niissä tavattaville attribuuteille olisi löydettävä oma selityksensä.

Yritän esimerkeillä valaista sellaista elatiivinkäyttöä, josta Airilalla on esimerkki: Minulla on hyvä käsitys hänen *kyvystään*.

»Juhallahan piti olla jokseenkin selvä *kokemus* tuon pyhäiltapäivän vapaudentunteen *petollisuudesta*» (Sillanpää, Hurskas kurjuus s. 145), »— — hänellä ei vielääkään ollut minkäänlaista *kokemusta vaimoväestä* (mts. 147), »— — mutta koska tässä nyt on piakkoin *toiveita* paremmistakin *työmaista*» (mts. 115), »Juhan tietoisuuteen ei koskaan kohonnut edes selvää *epäilystä* tästä hänen *isyydestään*» (mts. 155), »— — ja Jaskarin äijä oli antanut hänelle, Paavolle, *vaatimuksen* niistä *rahoista*, jotka Anni tullessaan oli taloon tuonut» (sama, Miehen tie s. 244), »Suomen kieltä taitavat papit ja munkit saattoivat pitää huolta siitä, että kansan keskuuteen levisi — — *käsitys* siitä korkeasta näky-mättömästä *maailmasta*, jota kirkko edusti» (V. Tarkiainen mts. 64), »— — niin on tehty siitä se johtopäätös, että runoissa piilee myös *muistumia* noiden esihistoriallisten aikojen *uskomuksista* ja *kuvitelmista* ikäänkuin alkuituna tai ytimenä» (mts. 14), »Näin käsitettynä on »Leo ja Liina» mieltäkiinnittävä *näyte* Kiven *kyvystä* asettua ympäristönsä arvostelun ja juorupuheiden yläpuolelle» (Koskenniemi mts. 137), »Nämä vuodet tarjoavat kuvan orastavasta miehisestä inhimillisyydestä, mutta hämmästyttävää kyllä ne eivät vielä anna montakaan *lupausta tulevasta runoilijasta*» (Lauri Viljanen, J. L. Runeberg I s. 22), »Nämä hiukan salaperäiset rivit antavat jonkin *aavistuksen* nuoren Runebergin *sielunkokoomuksesta*» (mts. 34), »Samassa Mansikoita ja mustikoita II:ssa, jossa nimimerkin (Stenvall) kaksi runoa antoi ensimmäisen

aavistuksen tulevasta *Aleksis Kivestä*, julkaisi albumin toimittaja Suonio itse kolmetoista runoa» (sama, Aleksis Kiven runomaailma s. 14).

Jos tarkastellaan esimerkkejä pitämällä silmällä verbaalisubstantiivin kantaverbiä, todetaan, ettei määräyksen ja sen pääsanan suhde ole samanlainen kuin esim. aikaisemmin siteeraamassani Viljasen lauseessa: Senpätähden »Lintukodossa» ei tapahdukaan mitään tuskallista *heräämistä lumouksesta*. Ymmärtääkseni on kysymys elativus objectivuksesta, mutta se ei yhdisty kielitajussa verbaalisubstantiivin kantaverbiin, vaan puheenalaiseen substantiiviin ja lauseen predikaattiin yhteisesti: *on kokemus, toive, epäily* jne. *jostakin*. Ettei määräys kuulu yksin substantiiviin, näkyy esim. siitä, että se voidaan — lauseen pääasiallisen ajatuksen muuttumatta — sijoittaa myös siten, että yhteys predikaattiin selvästi ilmenee. Käy esim. sanominen: *Hänen kyvystään minulla on hyvä käsitys*.

Vertailun vuoksi viittaa esim. seuraaviin lauseisiin, joissa samoin kuin aikaisemmin mainitsemisiani verbaalisubstantiivilla on elatiivissa oleva määräys, joka samalla määrää predikaattia:

»Tästä *noususta* saapui *sanomia* myös Yrjölän äijän korviin, vaikka Juha olikin vain kartellen hänelle oloistaan viittaillut» (Sillanpää, Hurskas kurjuus s. 164), »Miehen ja vaimoihmisen välinen suhde, *josta* hänen *tietonsa* sitten Sikomäen aikojen eivät juuri olleet varmistuneet, selvää hänelle — —» (mts. 129), »Vastaavasta *kamppailusta* äidinkielen parissa saamme tuskin enempää kuin *aavistuksen*» (Viljanen, Aleksis Kiven runomaailma s. 28).

Airilän mainitseman esimerkin ja sen yhteyteen asettamieni kirjallisuudesta otettujen näytteiden johdosta voidaan kuitenkin huomauttaa, että vaikka teoreettisesti katsoen olisi mahdollista pitää elatiivia substantiivin ja verbin yhteisenä määräyksenä, niin se tajutaan silti attribuutiksi, sen sijainti välittömästi substantiivin jäljessä viittaa nimenomaan attribuutitulkintaan. Huomautukseen on aihetta, mutta aihetta myös kysymykseen: mistä johtuu, että määräyksen esiintyminen substantiivin jäljessä tekee siitä kielitajussamme attribuutin? — Ruotsin kielen vaikutusta suurimmaksi osaksi, niin arvelen. Huomattakoon, että sanajärjestyksemme on suhteellisen vapaa, ei siis ole syytä olettaa, että kiinteä sanajärjestys olisi ollut osoittamassa, milloin oli kysymys esim. subjektin ja predikaatin yhteisestä määräyksestä. Esim. seuraavassa Kanniston merkitsemässä lauseessa esiintyvä elatiivi sopisi mielestäni sijainnistaan huolimatta hyvin olemaan juuri sellainen: *Vii'mev* vuanna sillet tuli *vaatimus* semmosista *ju'nttapuista* (Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta s. 105). Sitä ei tarvitse pitää attribuuttina enempää kuin elatiivia esim. seuraavissa lauseissa: Niill on siitä *lu'vustansas* sitten nin ko'va *mu're*, Vait tahrotaan siitä *pu'heemparrestakin selvitystä* (mts. 105). Mutta hyvin ymmärrettävää on, että sellainen sanajärjestys

kuin ensiksi mainitussa esimerkissä saattoi ruotsin kielen näkökulmasta katsoen johtaa attribuuttitulkiintaan ja sitä tietä puheenalaista tyyppiä olevan attribuutin yleistymiseen.

Elativus partitivus tarjonnee sopivan vertailukohdan. Esim. lauseessa *Osa väestä hukkuu* pidämme elatiivia *wäestä* attribuuttina substantiiville *osa* (Setälä, Suomen kielen lauseoppi § 34 C), mutta alkuaan ei varmaankaan ole ollut attribuutista kysymys, vaan lähinnä sellaisesta adverbiaalista, joka samalla on määrännyt subjektia. Mutta niin pian kuin sitä on alettu pitää nimenomaan substantiivin määräyksenä, sille on tarjoutunut uusia tehtäviä lauseessa. Esim. lauseessa *Isä antoi omenan kullekin lapsistansa* (mt. § 58: III) elatiivia *lapsistansa* ei enää voida katsoa verbiin kuuluvaksi määräykseksi, vaan puhtaaksi attribuutiksi. Kannistolla on esimerkki samanlaisesta attribuutista: *Min annon sen si:tte y'hrellep plikostani* (mts. 105). Useimmissa Kanniston asianomaisessa kohdassa antamista esimerkeistä on kuitenkin elativus partitivusta käytetty siten, että sitä voidaan pitää substantiivin ja verbin yhteisenä määräyksenä. Esim. *Kyllä ne om muuramat niistä koulupojista hyvin tur'annia ka'ns*.

Jos ne havainnot ja päätelmät, jotka edellä olen esittänyt, osoittautuvat paikkansa pitäviksi, päädytään siihen, ettei sellaisen attribuutisuhteen syntyminen, joka tässä on ollut tarkasteltavana, edellytä nimenomaan verbaalishubstantiiviva. Elativus partitivuksen yhteydessä se kävi jo näkyviin. Samaan viittaavat ne havainnot, jotka olen esittänyt tarkastellessani pukimia osoittavan inessiivin käyttöä (Vir. 1954 s. 83—). Muistakin paikallissijoista voi esittää esimerkkejä, jotka näyttävät tukevan käsitystäni. Seuraavassa näytteitä kirjallisuudesta. Huomattakoon, että paikallissijassa olevan määräyksen yhteys myös lauseen predikaattiin on selvästi tuntuissa:

»— — koska meillä ei ole selvää kuvaa sen ajan suomalaisesta tunnelma-runoudesta» (Tarkiainen mts. 25), »Jossakin runossa on pieni merkki satiirista» (mts. 93), »Ei niin ollen myöskään ole varmuutta siitä, perustuvatko — —» (mts. 66), »Papiston mahdollisuudet tuon tehtävän suorittamiseen eivät olleet suuret varsinkaan uskonpuhdistuksen alkuaikoina» (mts. 67), »Syyt tähän olivat moninaiset» (mts. 85), »— — sai alkunsa se kehitys, joka — — antoi viimein aihetta voimia kuluttavaan sivistystaisteluun» (mts. 62), »Kolmanneksi luotiin kirkon ja valtiiovallan, lain ja oikeudenkäytön sekä yhteiskuntajärjestyksen avulla pohja eri heimojen kansalliselle ja sivistykselliselle yhteensulautumiselle» (mts. 62), »Mutta elämäkuvassa on myös jälkiä Paraisten kokemuksista» (Viljanen, J. L. Runeberg I s. 156), »Oksasen lähimmällä seuraajalla Arvi Jänneksellä ei huomaa enää merkkiäkään siitä horjahtelevasta epäjohdonmukaisuudesta muodon suhteen, joka häiritsee meitä tienraivaajan käsi-aloissa» (sama, Aleksis Kiven runomaailma s. 16).

Sen selitysyriksen kannalta, minkä tässä olen esittänyt, ei ole aihetta olettaa verbaalisubstantiivien taholta tullutta vaikutusta esim. sellaisissa attribuuttitapauksissa kuin Hakulisen mainitsema *laki huoneenvuokrasäännöstelystä, uutinen lento-onnettomuudesta* ym. (ks. mainittua kirjoitusta s. 90). Jos sanotaan esim. *Uusi asetus opettajain pätevyysheidoista on annettu valmisteltavaksi*, ei elatiivin käyttöä tee hyväksi korvissamme se, että *asetus* on deverbaali, vaan pikemminkin se, että elatiivi *pätevyysheidoista* soveltuu määräykseksi myös predikaatille.

Edellä olevissa esimerkeissä attribuutin pääsana on joko subjektina tai objektina lauseessa. Sellainen suhde on yleisin. Pidänkin mahdollisena, että Setälä on ajatellut juuri tuollaisia lauseita asettaessaan paikallissija-attribuutin ehdoksi, että pääsana on subjektin tai objektin sijassa. Ja sitä paitsi: jos puheena oleva lausetyyppi edustaa ensimmäistä vaihetta sillä tiellä, joka on vinyt paikallissija-attribuuttiin, niin on luonnollista, että attribuutin yleistyessä sitä mieluummin käytettiin juuri sellaisen substantiivin yhteydessä, joka oli subjektin tai objektin sijassa. Kysymys kuitenkin mutkistuu sen johdosta, että muissakin sijoissa olevat substantiivit näyttävät voivan saada määräyksen, joka samalla kuuluu predikaattiin. Näin on esim. seuraavassa Niemisen esittämässä lauseessa: *Olen päässyt hyvään käsitykseen hänen kyvystään* (s. 273). Esitän muutamia edellä mainittuun verrattavia kirjallisuudesta merkitsemiäni esimerkkejä: »Hän (Esko) *pysyy käsityksessään oikeudesta ja laillisuudesta* silloinkin — —» (Koskenniemi, mts. 64), »*Päästyään sitten selvyiteen kirjallisista taipumuksistaan* Pekkanen luopui järjestötoiminnasta» (Kauko Kare, Toivo Pekkanen s. 29), »Hän tunsu itsensä uupuneeksi, ja sekin *oli aiheena* pojan kohdalla *pysähtymiseen*» (Viljo Kojo mts. 24).

Attribuuttisuhteiden kehitystä tutkittaessa on myös otettava huomioon, että adverbiaali-attribuutit ja muut paikallissija-attribuutit ovat voineet vaikuttaa toisiinsa. Kun on ollut kysymys kirjakielen tarpeista, on tietenkin kaikkia kielen tarjoamia mahdollisuuksia täytynyt käyttää hyväksi. Palautan tässä mieleen Saarimaan Kielenoppaassaan mainitseman lauseen: *Samanlainen tutkimus tehtiin lasten käsityksestä valheesta*. Saarimaa huomattaa esimerkin johdosta: »Tällaista yleistä attribuuttia ei ole syytä pitää hylättävänä; sen välttäminen voi usein tuntua jäykältä ja kömpelöltä» (mts. 171). Toteamukseen yhtyy mielellään. Edellä esittämäni viitaten vain lisäksi, ettei näytä olevan aihetta rajoittaa attribuutin käyttöä verbaalisubstantiiveihin. Nähdäkseni voitaisiin yhtä hyvin sanoa esim. näin: *Samanlainen tutkimus tehtiin lasten osuudesta varkauksiin*. Kysymykseen, mikä tuontapaisissa attribuuttisuhteissa on omaphjaiseen kehitykseen perustuvaa, mikä vierasta vaikutusta, en tässä yritä etsiä vastausta.

Eeva Lindén

L'épithète locative

L'auteur part de l'article de M. Lauri Hakulinen sur les épithètes locatives (Vir. 1954, p. 88—) où, s'en référant aux observations faites par M. Kaarlo Nieminen (Vir. 1937, p. 269—), M. Hakulinen estimait que quelques-unes de ces épithètes devraient être considérées comme des adaptations aux rapports demandés par les substantifs verbaux. L'auteur, au contraire, estime qu'on a regardé les épithètes locatives sous

un angle trop étroit; elle propose une autre explication. Ce qui importe, c'est que dans plusieurs cas où le complément locatif est regardé comme épithète, il se rattache en réalité et au substantif et au verbe. C'est sous l'influence du suédois qu'on a commencé à considérer comme épithète ce double complément, et ainsi, son emploi s'est généralisé.

EVA LINDÉN